

Επαγγελματική ανάπτυξη διδασκόντων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο πλαίσιο υλοποίησης εξ αποστάσεως προγράμματος επιμόρφωσης

Στέφανος Αρμακόλας¹, Βασιλική (Συλβή) Ιωακειμίδου², Ιωσήφ Φραγκούλης³
Πανεπιστήμιο Πατρών - Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Abstract

Distance education offers choices to tertiary education in order to cover geographical but also time constraints because of special circumstances in times of the recent pandemic. Technology provides the appropriate tools. As a result, many educational agencies (mainly in university education) apply practices in the context of distance education. The rapid growth of networks and media over the last decade has opened new horizons and has raised new possibilities and alternative ways of communication and education. Continuous professional development of academic staff on issues related to distance education and its implementation seem an urgent imperative. That may happen either face to face or at a distance. This paper focuses on a case study of teachers' practices and support in the School of Pedagogical and Technological Education (ASPETE) in the programme on "Counseling and Guidance" in a distance education context during the pandemic. First comes a short theoretical approach on the issues of teachers' support and professional development in distance education and also the importance of communication as a factor of teachers' effective collaboration and support. Some information on ASPETE outline the context of the case study presented in this paper as the research tries to enlighten issues and constraints on teachers' support in this programme. The results show that teachers and students need time to feel comfortable in the new context of distance education, some difficulties with technology were faced but solved, teachers used strategies that offered opportunities for reflection, evaluation and feedback on trends and new learning and teaching orientations. Finally, the teachers underline the importance of professional development opportunities and needs especially in the new context of distance learning.

Keywords

Tertiary in distance education; teachers' professional development.

Περίληψη

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συμβάλλει στην κάλυψη των γεωγραφικών και χρονικών περιορισμών μεταξύ των εμπλεκόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Η ανάπτυξη της

¹ stefarmak@upatras.gr

² silvioakimidou@yahoo.gr

³ sfaka@otenet.gr

τεχνολογίας προσφέρει πληθώρα εργαλείων και πολλοί εκπαιδευτικοί οργανισμοί (κυρίως στην τριτοβάθμια εκπαίδευση) αξιοποιούν και δοκιμάζουν πρακτικές στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Η αλματώδης ανάπτυξη δικτύων και μέσων την τελευταία δεκαετία έχουν ανοίξει νέους ορίζοντες και προσφέρουν καινούριες δυνατότητες και εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας και εκπαίδευσης. Η διαρκής επαγγελματική ανάπτυξη του ακαδημαϊκού προσωπικού σε θέματα που σχετίζονται με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την εφαρμογή της, φαίνεται πως αποτελεί επιτακτική ανάγκη περισσότερο από ποτέ. Το παρόν άρθρο εστιάζει σε μια μελέτη περίπτωσης που αφορά πρακτικές εκπαιδευτικών και σημεία υποστήριξης τους στην Α.Σ.Π.Α.Ι.Τ.Ε στο πλαίσιο συμμετοχής τους ως διδασκόντων στο Πρόγραμμα Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό. Αρχικά, παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο υποστήριξης και επαγγελματικής ανάπτυξης εκπαιδευτικών σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης καθώς και σε θέματα επικοινωνίας με τους εκπαιδευόμενους τους. Στη συνέχεια περιγράφεται το πλαίσιο λειτουργίας του Προγράμματος Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό, προκειμένου να σκιαγραφηθεί το πλαίσιο της μελέτης περίπτωσης που παρουσιάζεται σε αυτό το άρθρο, καθώς η έρευνα προσπαθεί να φωτίσει πρακτικές, ζητήματα και περιορισμούς στην υποστήριξη των εκπαιδευτικών στο έργο τους. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι εκπαιδευτικοί και φοιτητές χρειάζονται χρόνο προκειμένου να εξοικειωθούν με το πλαίσιο υλοποίησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, και να αντιμετωπίσουν δυσκολίες που προκύπτουν από την αξιοποίησή του. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί αξιοποίησαν στη διδασκαλία τους στρατηγικές που πρόσφεραν ευκαιρίες αναστοχασμού, αξιολόγησης και ανατροφοδότησης. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρθηκαν στη σημασία παροχής ευκαιριών επαγγελματικής ανάπτυξης στο νέο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Λέξεις κλειδιά

τριτοβάθμια εξ αποστάσεως εκπαίδευση, επαγγελματική ανάπτυξη εκπαιδευτικών.

Εισαγωγή

Τα πανεπιστημιακά ιδρύματα χρειάζεται να επενδύσουν σε ανοικτά περιβάλλοντα μάθησης, προσαρμοσμένα στα νέα δεδομένα αξιοποίησης της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (εξΑΕ), παράλληλα με την αξιοποίηση σύγχρονων εκπαιδευτικών τεχνολογιών, καθώς οι συνεχείς εξελίξεις στο πεδίο της διδακτικής μεθοδολογίας θέτουν σε συνεχή εγρήγορση και τους διδάσκοντες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Χρίστου, 2014). Τόσο η εξΑΕ όσο και η ανάπτυξη νέων ψηφιακών εργαλείων μάθησης, όπως εργαλεία που υποστηρίζουν την τηλεεκπαίδευση, συμβάλουν προς την κατεύθυνση εμπλουτισμού και επικαιροποίησης της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας. Η αξιοποίηση της τηλεεκπαίδευσης στην υποστήριξη του έργου των εκπαιδευτικών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, παρότι αποτελεί το μοναδικό διδακτικό εργαλείο σε ιδιαίτερες συνθήκες όπως η πανδημία, μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στη βελτίωση του έργου τους. Παράλληλα, μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση κουλτούρας διαρκούς βελτίωσης της εκπαίδευσης και των διαδικασιών κατάρτισης, η οποία προσεγγίζει τη μάθηση ως μια συνεχή διαδικασία απόκτησης γνώσεων και καλλιέργειας δεξιοτήτων για όλους τους εμπλεκόμενους σε αυτή (Φραγκούλης & Αρμακόλας, 2019). Η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών αποτελεί μια σημαντική παράμετρο για τη διαρκή βελτίωση του έργου τους. Αποτελεί παράγοντα

που μπορεί να συμβάλλει στη διαρκή βελτίωση και την επικαιροποίηση των εκπαιδευτικών επιλογών και πρακτικών του διδακτικού προσωπικού σε ένα εκπαιδευτικό ίδρυμα. Θέμα στρατηγικής και αναπτυξιακής πολιτικής για κάθε εκπαιδευτικό φορέα ή ακόμα και συνολικά για το εκπαιδευτικό σύστημα είναι η διαχείριση των ανθρώπινου δυναμικού και οι υποδομές συνεχούς επιμόρφωσης των εμπλεκόμενων (Λιοναράκης & Βαβουράκη, 2005· Ιωακειμίδου, 2018).

Η Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.) αποτελεί το μοναδικό τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα το οποίο διαθέτει δέκα (10) παραρτήματα σε όλη την χώρα. Εκπαιδεύει ενήλικες διαφορετικών ειδικοτήτων και η εξ αποστάσεως κατάρτιση αποτελεί πρόκληση για διδάσκοντες και διδασκόμενους. Το φάσμα των συμμετεχόντων στα επιμορφωτικά προγράμματα της ΑΣΠΑΙΤΕ είναι ποικίλο, όπως επίσης και το φάσμα των εμπειριών, γνώσεων, επαγγελματικού, οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού υπόβαθρου που διαθέτουν οι εκπαιδευόμενοι αυτών των προγραμμάτων (Αρμακόλας, Παναγιωτακόπουλος, & Φραγκούλης, 2014). Σε αυτή την ομάδα εκπαιδευομένων, είναι απαραίτητο να προσαρμόζονται μέθοδοι εκπαίδευσης, ανάλογες με τις δεξιότητες και τις εμπειρίες που διαθέτουν οι ωφελούμενοι των προγραμμάτων (Rogers, 2000).

Στις αρχές Μαρτίου 2020 εξαιτίας της διασποράς του ιού COVID-19 και για λόγους προστασίας των καθηγητών, των φοιτητών και της δημόσιας υγείας, αποφασίστηκε, μεταξύ άλλων, η αναστολή της δια ζώσης λειτουργίας των πανεπιστημίων και μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα τέθηκε σε εφαρμογή το «πέραςμα» στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η αναστολή λειτουργίας της δια ζώσης λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα συνεχίστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα περισσότερα τριτοβάθμια ιδρύματα χρειάστηκε να προσαρμοστούν στην εξ αποστάσεως, σύγχρονη και ασύγχρονη, εκπαίδευση (Σταμπολτζή, Γιαννούλας, & Καλαματιανός 2020). Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2020-2021 αποφασίστηκε από τη Διοικούσα Επιτροπή της ΑΣΠΑΙΤΕ τα επιμορφωτικά προγράμματα της Σχολής να υλοποιηθούν με αξιοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης (Κανονισμός Α.ΣΠΑΙ.Τ.Ε., 2020).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η εξ αποστάσεως λειτουργία του Προγράμματος Ειδίκευσης στη Συμβουλευτική και τον Προσανατολισμό (Π.Ε.ΣΥ.Π.), με βάση την οπτική των διδασκόντων, σε μια προσπάθεια ανάδειξης σημείων στις διδακτικές πρακτικές τους που λειτούργησαν αποτελεσματικά και άλλων που δύναται να βελτιωθούν περαιτέρω.

1. Υποστήριξη στο εκπαιδευτικό έργο / Επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών στην εξΑΕ

Η επαγγελματική ανάπτυξη του προσωπικού της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελεί στόχευση σε μηχανισμούς διαρκούς βελτίωσης της ποιότητας, κάτι που προβλέπεται και από τις αρχές της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας (Ζαβλανός, 2003· Khoo & Idrus, 2004). Πρόκειται για ένα αποτελεσματικό μέσο προώθησης μετασχηματισμών για το εκπαιδευτικό δυναμικό στο σύγχρονο απαιτητικό εκπαιδευτικό πλαίσιο (Biggs, 1989). Κάθε τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα οφείλει να προσφέρει κίνητρα για το εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς και υποστηρικτικές υποδομές προκειμένου οι διδάσκοντες να εμπλέκονται σε διαδικασίες διαρκούς βελτίωσης της ποιότητας του παρεχόμενου διδακτικού τους έργου (Biggs, 2001: 229). Ο εκπαιδευτικός σε ένα σύγχρονο τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό ίδρυμα οφείλει να είναι ενημερωμένος και εξοικειωμένος στα ακόλουθα: α) στη γνώση του επιστημονικού πεδίου το οποίο θεραπεύει, β) στη θεώρηση του εκπαιδευτικού ιδρύματος ως κοινωνικού θεσμού, γ) στη γνώση της διδακτικής μεθοδολογίας και του γνωστικού αντικειμένου που διδάσκει (Παπακωνσταντίνου, 1993). Και αν για τα πανεπιστημιακά δεδομένα το πρώτο θεωρηθεί δεδομένο για έναν διδάσκοντα, παρότι υπάρχουν ανάγκες συνεχούς ενημέρωσης για τις συντελούμενες εξελίξεις στο πεδίο, τα επόμενα δύο δεν ισχύουν απαραίτητα. Αναλύοντάς τα λίγο περισσότερο, το δεύτερο αναφέρεται στη γνώση της λειτουργίας και των αποτελεσμάτων της λειτουργίας του ιδρύματος για την κοινωνία, άρα και στον ιδιαίτερο χαρακτήρα, στην ευρύτερη στοχοθεσία και στον προσανατολισμό, στο όραμα του εκπαιδευτικού ιδρύματος. Το τρίτο αναφέρεται στην κριτική προσέγγιση και ανάλυση της διδακτικής πράξης, προκειμένου να επιλεγθούν κατά περίπτωση ευέλικτες διδακτικές προσεγγίσεις που θα υποστηρίξουν τους εκπαιδευόμενους στη διαμόρφωση των μαθησιακών τους διαδρομών και θα τους επιτρέπουν να μαθαίνουν αποτελεσματικά (Ιωακειμίδου, 2018).

Οι Knight, Tait, & Yorke (2006) υποστηρίζουν ότι ένα μέρος των γνώσεων και των εμπειριών που αποκτούν οι εργαζόμενοι σε όλα τα εργασιακά πεδία προέρχεται από διαδικασίες άτυπων μορφών μάθησης και ευκαιρίες εξέλιξης στο εργασιακό πλαίσιο. Ένα πλαίσιο που προσφέρει ερεθίσματα, κίνητρα, υποστηρικτικές διαδικασίες, ένα παρωθητικό σε συνεχιζόμενες διαδικασίες βελτίωσης.

Οι διδάσκοντες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση θεωρούν σημαντική (Cannell & Gilmour, 2013: 18): α) τη συνεργασία με τους συναδέλφους τους μέσα από ευκαιρίες

συζητήσεων και ανάδειξης καλών πρακτικών, β) την ανταλλαγή εμπειριών με συναδέλφους άλλων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, γ) την ύπαρξη απαραίτητου πλαισίου και χρόνου για αναστοχασμό, σε θέματα αξιολόγησης και ανατροφοδότησης ε) την ύπαρξη ευκαιριών εξοικειώσής τους με σύγχρονες εκπαιδευτικές τεχνικές και νέες τεχνολογίες μάθησης.

Οι εκπαιδευτικοί της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χρειάζονται ευκαιρίες και χρόνο για να ανταλλάξουν μεταξύ τους μαθησιακές εμπειρίες και καλές πρακτικές (MacBeath, 2001· Canell & Gilmour, 2013). Πέρα όμως από την ανατροφοδότηση, είναι σημαντική η μετάδοση και η ανταλλαγή απόψεων, εμπειριών, πρακτικών, η ανίχνευση αναγκών, ο προσδιορισμός αδυναμιών, η αναζήτηση λύσεων από κοινού με τους εκπαιδευόμενους (Ιωακειμίδου, 2018). Ιδιαίτερα σε πλαίσιο εξ αποστάσεως λειτουργίας δεν είναι απαραίτητα εξοικειωμένοι όλοι οι διδάσκοντες σε αυτή τη μεθοδολογία εκπαίδευσης ή κι αν είναι, δεν είναι δεδομένο ότι εύκολα μπορεί κάθε πρόγραμμα σπουδών να υλοποιηθεί αυτόματα σε εξ αποστάσεως περιβάλλον μάθησης. Οι εναλλακτικές διδακτικές επιλογές μπορεί να βρουν αντίσταση, άρνηση από τους εμπλεκόμενους, αλλά αυτό είναι λογικό κι αναμενόμενο ως έναν βαθμό (Ιωακειμίδου, 2018). Υπάρχουν δυσκολίες στην εφαρμογή σύγχρονων μαθητοκεντρικών διδακτικών τεχνικών. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κατανόηση από τους διδάσκοντες των απαιτήσεων και των βασικών αρχών της εξΑΕ προκειμένου να καμφθούν αρχικά οι δικές τους αντιστάσεις και σε επόμενη φάση οι αντιστάσεις των φοιτητών τους, μέχρι τελικά να καταστεί λειτουργική για όλους η μαθησιακή διαδικασία (Felder & Brent, 1996).

Όπως η εκπαιδευτική διαδικασία σε ένα ίδρυμα μπορεί να επιτελείται είτε δια ζώσης είτε εξ αποστάσεως είτε συνδυαστικά το ίδιο ισχύει και για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών (Μποτζάκη & Μαυροειδής, 2007). Όλο και πιο συχνά αξιοποιούνται πλέον επιλογές μικτής μεθόδου επιμόρφωσης με συνδυασμό ασύγχρονης μελέτης και κάποιων σύγχρονων επιμορφωτικών διαδικτυακών συνήθως συναντήσεων (Κεσκινίδου & Παπαδημητρίου, 2022). Μια σημαντική διάσταση που χρειάζεται να διακρίνει τέτοιου τύπου εγχειρήματα είναι να συμπεριλαμβάνουν μεθόδους και τεχνικές τις οποίες αφού πρώτα βιώσουν οι εκπαιδευτικοί έπειτα θα τις μετασχηματίσουν σε δικές τους πρακτικές (Φασούλης, 2016). Ανασταλτικό ρόλο στην επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση αποτελούν η έλλειψη χρόνου, καθώς και η εστίαση στην έρευνα έναντι της διδασκαλίας (Cannell & Gilmour, 2013).

Η επαγγελματική ανάπτυξη των διδασκόντων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση χρειάζεται να εστιάζει σύμφωνα με τον (Biggs, 1989) στα εξής σημεία: α) στη θεώρηση της διδασκαλίας ως υποστήριξη των φοιτητών στην προσπάθειά τους να μαθαίνουν, β) στη διερεύνηση των προηγούμενων γνώσεων ή/και παρανοήσεων των φοιτητών στα υπό μελέτη θέματα, γ) σε γνώσεις διδακτικής στα διδασκόμενα μαθήματα, δ) στη σε βάθος μάθηση.

Με βάση άλλες έρευνες οι επιμορφωτικές ανάγκες όσων διδάσκουν σε εξ αποστάσεως εκπαιδευτικά περιβάλλοντα σχετίζονται και μπορούν να συνοψιστούν στα εξής (Thomas, 2002· Kirkpatrick, 2005· Λιοναράκης, & Βαβουράκη, 2005· Cannell & Gilmour, 2013· Παπαδημητρίου, & Λιοναράκης, 2015· Ιωακειμίδου, 2018):

- 1) στην εξοικείωση των διδασκόντων με βασικές έννοιες της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης,
- 2) στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση συμμετοχικών διδακτικών προσεγγίσεων,
- 3) στη διεύρυνση των ευκαιριών αλληλεπίδρασης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση,
- 4) σε πρακτικές εφαρμογές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης για την ποιοτική άσκηση του νέου ρόλου των διδασκόντων με έμφαση στην υποστήριξη και τη συμβουλευτική,
- 5) στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού (για τις περιπτώσεις όπου αυτή είναι αρμοδιότητα των διδασκόντων),
- 6) στην αξιοποίηση μοντέλων αποτελεσματικής / ποιοτικής εξ αποστάσεως διδασκαλίας,
- 7) στην εξοικείωση των διδασκόντων με στρατηγικές και πρακτικές αξιολόγησης και ανατροφοδότησης.

Οι φοιτητές ως άμεσα εμπλεκόμενοι στη μαθησιακή διαδικασία διατυπώνουν τις απόψεις τους, οι οποίες όταν λαμβάνονται υπόψη μέσα από διαδικασίες αξιολόγησης μπορεί να αναδείξουν σημεία στα οποία θα πρέπει να βελτιωθούν οι πρακτικές των διδασκόντων (Παπαδημητρίου, 2015· Ιωακειμίδου, 2018).

Η Ιωακειμίδου (2018: 272-273) αναφέρει πρακτικές που ενδείκνυνται για την επαγγελματική ανάπτυξη διδασκόντων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σύμφωνα με τις έρευνες των Cannell & Gilmour, 2013 και των Knight et al., 2006): 1) παραδείγματα υποστηρικτικών εφαρμογών επαγγελματικής ανάπτυξης σε όλη τη διάρκεια της καριέρας ενός εκπαιδευτικού, 2) εμπλοκή όλων των εκπαιδευτικών σε διαδικασίες επαγγελματικής ανάπτυξης, 3) υποστήριξη νεότερων και παλαιότερων εκπαιδευτικών,

μόνιμων και με σύμβαση εκπαιδευτικών σε πανεπιστήμια, 4) συστηματική ανάπτυξη επιτυχών προσεγγίσεων στην επιμόρφωση του εκπαιδευτικού προσωπικού, 5) ανάπτυξη προσεγγίσεων τύπου peer mentoring, όπου παλαιότεροι συνάδελφοι υποστηρίζουν το έργο των νεότερων, 6) ανάπτυξη κοινοτήτων πρακτικής, δικτύων και μηχανισμών εμπλοκής, επικοινωνίας και διαμοιρασμού γνώσεων και εμπειριών των διδασκόντων, 7) σύνδεση της επαγγελματικής ανάπτυξης με διαδικασίες διαρκούς βελτίωσης της ποιότητας όχι μόνο θεωρητικά αλλά και με πρακτική εφαρμογή, 8) υποστήριξη σε παιδαγωγικά θέματα και θέματα σχετικά με την αξιολόγηση που θα διατρέχουν κάθετα και οριζόντια το εκπαιδευτικό ίδρυμα, 9) ανταλλαγή πρακτικών ανάμεσα σε συναδέλφους, παρακολούθηση / παρατήρηση πρακτικών και ανατροφοδότηση, 10) ανάπτυξη στοχοθεσίας, σχεδιασμού και εφαρμογής επαγγελματικής ανάπτυξης που θα ελέγχεται σε ετήσια βάση με συνολικότερες αξιολογικές διαδικασίες και εκθέσεις σε επίπεδο ιδρύματος.

Η εστίαση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην επαγγελματική ανάπτυξη του διδακτικού προσωπικού διαφαίνεται από την επιλογή τους να υπάρχει ο υπεύθυνος προγραμμάτων επαγγελματικής ανάπτυξης των διδασκόντων προσωπικού με κύρια προσόντα του ανθρώπου σε αυτήν τη θέση κλειδί την παιδαγωγική κατάρτιση, τις επικοινωνιακές δεξιότητες, το παράδειγμά του (Clavert et al., 2015· Παπαδημητρίου & Λιοναράκης, 2016· Ιωακειμίδου, 2018).

2. Αποτελεσματικότητα και επικοινωνία σε εξ αποστάσεως περιβάλλοντα

Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία για την αποτελεσματική εξ αποστάσεως διδασκαλία σε ομάδες ενηλίκων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω (Φραγκούλης, Καρατράντου, 2009· Panagiotakopoulos, Tsiatsos, Lionarakis, Tzanakos, 2013· Armakolas, Panagiotakopoulos, Magkaki, 2018): α) ο καθορισμός του εκπαιδευτικού σκοπού και των εκπαιδευτικών στόχων με σαφήνεια και ακρίβεια, β) η ενημέρωση των συμμετεχόντων σε σχέση με τις υποχρεώσεις τους από τη συμμετοχή τους στη διεργασία της μάθησης, γ) η διαμόρφωση του μαθησιακού περιεχομένου σύμφωνα με τις προδιαγραφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, δ) η υλοποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας σύμφωνα με τις αρχές μάθησης ενηλίκων, ε) η δόμηση του εκπαιδευτικού υλικού σύμφωνα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις απαιτήσεις των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα και τις προδιαγραφές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η αποτελεσματική μάθηση συνίσταται στην παρουσία του εκπαιδευτή ως διευκολυντή στην παραγωγή της νέας γνώσης, ως ισότιμου μέλους της ομάδας και όχι ως αυθεντία (Φραγκούλης, & Ανάγνου, 2014· Φραγκούλης, & Αρμακόλας, 2019). Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως σύμβουλος του εκπαιδευόμενου καθώς επίσης και ως παρακινητής της διαδικασίας της ηλεκτρονικής μάθησης (Ιωακειμίδου, 2016· Martin et. al, 2019). Η παρακίνηση μπορεί να οδηγήσει σε μία υποστηριζόμενη αυτοδιδασκαλία, η οποία μπορεί να εκτείνεται από τον σχεδιασμό μιας συμφωνίας μεταξύ εκπαιδευτή - εκπαιδευόμενου, στην οποία τα μέλη συμφωνούν στο είδος και στο αποτέλεσμα της μάθησης που θα επιτευχθεί, μέχρι την ατομική πρόσβαση σε ένα μεγάλο εύρος πηγών με σκοπό την ικανοποίηση των ατομικών μαθησιακών/διδασκτικών αναγκών (Armakolas, Panagiotakopoulos, & Karatrantou, 2018).

Παράλληλα με τη χρήση και την αξιοποίηση της πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης, οι εκπαιδευτικοί εξοικειώνονται με ένα νέο περιβάλλον μάθησης και αναπτύσσουν τεχνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Πιο αναλυτικά, επιτυγχάνονται τα ακόλουθα: (Αρμακόλας, Παναγιωτακόπουλος, Φραγκούλης, 2019)

- εξοικείωση με τις νέες τεχνολογίες και τη χρήση τους για την απόκτηση νέας γνώσης,
- καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας,
- ανάπτυξη χρήσιμων κοινωνικών δεξιοτήτων όπως της επικοινωνίας, της συνεργασίας, της ενεργητικής ακρόασης και του ομαδικού πνεύματος,
- προώθηση της αυτενέργειας.

Η αναδυόμενη αίσθηση της κοινότητας και της συνεργασίας ανάμεσα στον διδάσκοντα και τους διδασκόμενους είναι πάντοτε σημαντική προκειμένου να προάγεται η εμπειρία της μάθησης. Έτσι, είναι σημαντικό να υποστηρίζονται και να προωθούνται ασύγχρονα συνεργατικά προγράμματα (Er, Özden & Arifoglu, 2009). Οι διδάσκοντες χρειάζεται κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των διδασκαλιών τους να λαμβάνουν υπόψη τους το γνωστικό αντικείμενο, που καλούνται να διδάξουν, προκειμένου προφανώς να επιτύχουν τους μαθησιακούς στόχους που περιλαμβάνονται σε αυτό (Armakolas, Griva, & Papathanasiou, 2020). Η εκπαιδευτική και διδακτική διαδικασία κάθε μαθήματος χρειάζεται επίσης να περιλαμβάνει μεθόδους διδασκαλίας και εκπαιδευτικές τεχνικές που επιχειρούν να συμβάλλουν στην ενεργητική συμμετοχή των φοιτητών στη μαθησιακή διαδικασία, να προάγουν την αλληλεπίδραση μεταξύ

διδασκόντων και διδασκομένων και συντελούν στην αυθεντική μάθηση, καθώς αξιοποιείται η μεθοδολογία της εκπαίδευσης ενηλίκων (Αρμακόλας, Παναγιωτακόπουλος, & Φραγκούλης, 2019· Papalamprakoroulos, 2020). Σε προοπτική ένα τέτοιο εκπαιδευτικό περιβάλλον η κριτική σκέψη και η δημιουργική μάθηση μπορούν να προσφέρουν ένα πλήθος εναλλακτικών και απρόσμενων λύσεων, μέσα από ένα πλήθος εναλλακτικών και αλληλεπιδραστικών τεχνικών (Κιουλάνης, 2018).

Ένα νέο εκπαιδευτικό πλαίσιο Μεικτής Μάθησης μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τον επανασχεδιασμό των μαθημάτων και του εκπαιδευτικού υλικού των Ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ιδιαίτερα όταν έτσι προσφέρεται η ευελιξία της αυτόνομης ασύγχρονης μελέτης σε ρυθμό που προσδιορίζεται από τους εκπαιδευόμενους, αλλά και η επιθυμητή από αυτούς επικοινωνία και αλληλεπίδραση όλων των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία σε σύγχρονες επικοινωνιακές συνθήκες (Boelens, De Wener, & Voet, 2017). Τα Πανεπιστήμια μπορούν αξιοποιήσουν την εμπειρία που έχουν αποκτήσει από την περίοδο της πανδημίας και να στηριχθούν στις ερευνητικές μελέτες, τις καλές πρακτικές, τις σύγχρονες θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις και τα αποτελέσματα ερευνητικών προγραμμάτων (Eteokleous, 2022).

Απαραίτητη, λοιπόν, προϋπόθεση για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί να ανταποκριθούν στις ανάγκες σύγχρονων διδακτικών προσεγγίσεων και στις διαφοροποιημένες ανάγκες των εκπαιδευόμενων είναι ο μετασχηματισμός των προσωπικών τους αντιλήψεων βασισμένες σε παραδοσιακές αναπαραστάσεις για τη διδασκαλία και μάθηση με τις κατάλληλες επιμορφώσεις (Ματσαγγούρας, 2012).

Προς επίρρωση των προαναφερόμενων απαραίτητη είναι η ανάληψη σχετικών πρωτοβουλιών όχι μόνο από τους διδάσκοντες, αλλά και από τα τριτοβάθμια ιδρύματα με στόχο την αναβάθμιση της παιδαγωγικής διάστασης του ρόλου των καθηγητών και την κατάρτισή τους σε θέματα διδασκαλίας και μάθησης, ιδιαίτερα σε εξ αποστάσεως μαθησιακά περιβάλλοντα. Η συστηματική επιμόρφωση των διδασκόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα συμβάλλει στην εσωτερική μεταρρύθμιση των δομών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης καθώς θα μεταβληθεί σημαντικά το περιεχόμενο της διδασκαλίας, ο τρόπος και οι μέθοδοι διδασκαλίας, καθώς και οι σχέσεις μεταξύ διδασκόντων και διδασκόμενων (Φραγκούλης, & Αρμακόλας, 2019· Armakolas, & Panagiotakopoulos, 2020).

3. Μεθοδολογία της ερευνητικής εφαρμογής

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου αξιοποίησης και εφαρμογής της εξΑΕ στο Π.Ε.ΣΥ.Π. της Α.ΣΠΑΙ.ΤΕ στην Πάτρα την πρώτη περίοδο της πανδημίας κατά την ακαδημαϊκή χρονιά 2019-2020.

Ως στόχοι της έρευνας αναφέρονται οι ακόλουθοι:

- α) να διερευνηθεί ο βαθμός εξοικείωσης των διδασκόντων με τη μεθοδολογία της εξΑΕ,
- β) να καταγραφούν οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι διδάσκοντες στο πρόγραμμα,
- γ) να αναδειχθούν ποιοτικές βιωματικές συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές σε περιβάλλον εξΑΕ,
- δ) να επισημανθούν οι επιμορφωτικές ανάγκες των διδασκόντων στη μεθοδολογία της εξΑΕ.

Μετασηματισμένοι οι στόχοι σε ερευνητικά ερωτήματα μπορούν να διατυπωθούν ως εξής:

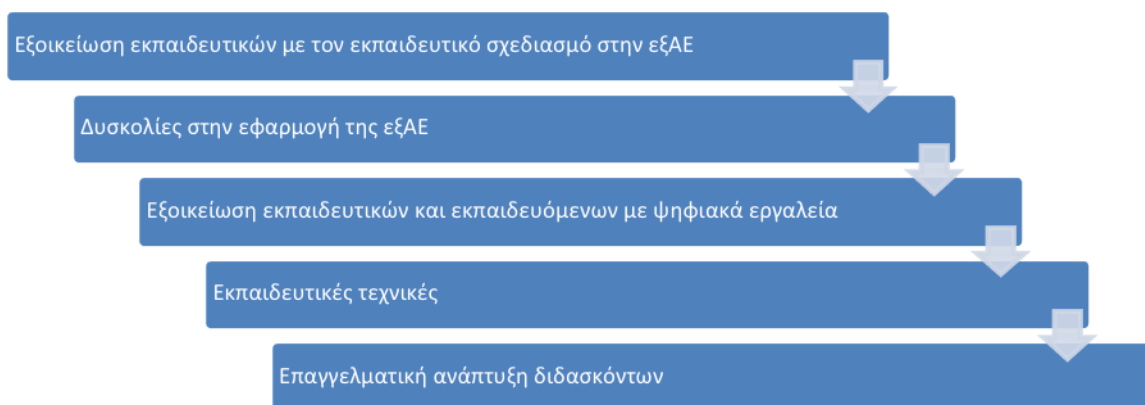
- α) Σε ποιον βαθμό είναι εξοικειωμένοι οι διδάσκοντες με τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό και την υλοποίηση της εξ αποστάσεως διδασκαλίας;
- β) Ποια εμπόδια ή/και δυσκολίες αντιμετώπισαν οι διδάσκοντες στην εξ αποστάσεως διδασκαλία του αντικειμένου τους;
- γ) Ποιες μαθητοκεντρικές τεχνικές διδασκαλίας που αξιοποίησαν οι διδάσκοντες λειτούργησαν αποτελεσματικά στη διεργασία της μάθησης;
- δ) Σε ποια θέματα που αφορούν τη μεθοδολογία της εξΑΕ χρειάζεται να επιμορφωθούν οι διδάσκοντες στην Α.ΣΠΑΙ.ΤΕ.;

Ως εργαλεία συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν η εστιασμένη συνέντευξη και η συμμετοχική παρατήρηση (Σταμέλος, & Δακοπούλου, 2007; Παναγιωτακόπουλος, & Σαρρής, 2015). Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν διαδικτυακά με τηλεδιασκέψεις μέσω MS Teams και είχαν διάρκεια 20 λεπτών η καθεμιά. Πληροφορητές της παρούσας ερευνητικής εφαρμογής αποτέλεσαν 8 διδάσκοντες από τον συνολικό πληθυσμό των 12 διδασκόντων στο Π.Ε.ΣΥ.Π.

Οι δύο από τους ερευνητές συμμετείχαν ως παρατηρητές σε όλες τις τηλεδιασκέψεις. Οι παρατηρητές κράτησαν σημειώσεις για το υπό διερεύνηση θέμα (Παναγιωτακόπουλος, & Σαρρής, 2015: 57), κάτι που δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί σε τέτοια έκταση με άλλη τεχνική ή μέσο συλλογής δεδομένων. Τα πρώτα βήματα για τη

γνωριμία με την πλατφόρμα MS teams έγιναν από έναν πυρήνα εκπαιδευτικών-διδασκόντων στο Π.Ε.ΣΥ.Π. οι οποίοι ήταν σε διαρκή επικοινωνία και συζητούσαν τακτικά προκειμένου να γνωρίσουν τα εργαλεία που προσφέρει η πλατφόρμα. Η τακτική επικοινωνία βοήθησε τους διδάσκοντες να μελετήσουν τη σχετική βιβλιογραφία προκειμένου να ενημερωθούν και να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες για να ανταποκριθούν με επιτυχία στις απαιτήσεις της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Πραγματοποιήθηκαν με τους διδάσκοντες πέντε πιλοτικές συναντήσεις διάρκειας μιας ώρας προκειμένου να εξοικειωθούν με τη χρήση όσο το δυνατόν περισσότερων εργαλείων της πλατφόρμας.

Στις απαντήσεις που δόθηκαν από τους ερωτηθέντες έγινε θεματική ανάλυση με βάση άξονες που ακολούθησαν τα ερευνητικά ερωτήματα, δημιουργήθηκαν θεματικές κατηγορίες και αναζητήθηκαν θεματικά μοτίβα. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης, προέκυψαν μετά την απομαγνητοφώνηση, την κατηγοριοποίηση και την ομαδοποίηση του περιεχομένου των απαντήσεων που δόθηκαν στις συνεντεύξεις που ελήφθησαν (Bogdan & Bilken, 1982). Δε χρειάστηκε να χρησιμοποιηθεί κάποιο ψηφιακό εργαλείο ανάλυσης των συνεντεύξεων λόγω του μικρού όγκου δεδομένων. Πιο συγκεκριμένα, κατά την ανάλυση περιεχόμενου των ομαδικά εστιασμένων συνεντεύξεων, αποσπάσματα ομαδοποιήθηκαν με βάση τη νοηματική τους εγγύτητα, αλλά και τη θεωρητική ανασκόπηση, οπότε προέκυψαν οι ακόλουθες θεματικές κατηγορίες κατ'αντιστοιχία με τα ερευνητικά ερωτήματα:

4. Ανάλυση δεδομένων – Κύρια ευρήματα

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις που ακολουθούν επιλέχθηκαν ως ενδεικτικές από το σύνολο των απαντήσεων με βάση την ανάγκη ανάδειξης της οπτικής

των διδασκόντων στο Π.Ε.ΣΥ.Π. της Α.ΣΠΑΙ.ΤΕ. στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

4.1 Εξοικείωση εκπαιδευτικών με τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό στην εξΑΕ

Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός στην εξΑΕ διαρθρώνεται με βάση τη στοχοθεσία και τα χαρακτηριστικά των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας. Οι διδάσκοντες οφείλουν να αξιοποιούν και να διαμορφώνουν τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό των τηλεδιασκέψεων προς όφελος της διδακτικής / μαθησιακής διαδικασίας και σε αυτό εστιάζει η ερώτηση που ακολουθεί.

Ερώτηση 1: Σε ποιον βαθμό θεωρείτε ότι ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός ενός μαθήματος στην εξ αποστάσεως είναι ο σημαντικότερος παράγοντας για την επίτευξη των στόχων της μαθησιακής διαδικασίας;

Y2: *«Είναι πολύ σημαντικός, αλλά σημαντική είναι και η αξιοποίηση μαθησιακών δραστηριοτήτων όπου θα δίνει τη δυνατότητα το σύστημα της πλατφόρμας. Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός είναι γενικότερα ο καλύτερος σύμβουλος του εκπαιδευτικού για μια αποτελεσματική διδασκαλία».*

Y3: *«Ο ολοκληρωμένος διδακτικός σχεδιασμός αποτελεί σημαντική παράμετρο για την επιτυχή έκβαση μιας τηλεδιάσκεψης. Πριν την έναρξη της τηλεδιάσκεψης ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να διερευνά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις ανάγκες και τις επιθυμίες των συμμετεχόντων, την εξοικείωσή τους με τις ΤΠΕ και στη συνέχεια να προχωρά στη διατύπωση του σκοπού και των στόχων του μαθήματος, στην οργάνωση των δραστηριοτήτων στην επιλογή κατάλληλων εκπαιδευτικών τεχνικών και μέσω των διδασκαλίας».*

Y6: *«Χρειάζεται ο εκπαιδευτής να έχει τη γνώση, την ευελιξία και να χρησιμοποιεί βιωματικές συμμετοχικές τεχνικές. Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός είναι ουσιαστικός. Σε κάθε περίπτωση υπάρχει η “έκπληξη”. Επίσης ο εκπαιδευτής πρέπει να διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευομένων και μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευομένων που βρίσκονται σε διαφορετικούς τόπους».*

Y5: *«Πάντα είναι σημαντικός ο σχεδιασμός. Πόσο μάλλον σε μία τηλεδιάσκεψη. Κάποιες φορές η ροή του μαθήματος είναι εύκολο να ξεφύγει αλλά ο συγκεκριμένος εκπαιδευτικός σχεδιασμός επιβάλλεται».*

Από τις απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας γίνεται αντιληπτό πως καταλυτικός παράγοντας για τη διασφάλιση της ποιότητας στην εκπαιδευτική διαδικασία σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης είναι ο σωστός εκπαιδευτικός

σχεδιασμός, δείκτης ποιότητας σε κάθε εκπαιδευτική συνθήκη. Ο μαθητοκεντρικός σχεδιασμός με βάση τις ανάγκες και τις προσδοκίες των εκπαιδευόμενων, με τη δημιουργία κουλτούρας αποδοχής και διαρκούς βελτίωσης της ποιότητας με επιλογή κατάλληλων εκπαιδευτικών τεχνικών, με αναστοχαστικές / αξιολογικές ευκαιρίες και ανατροφοδότηση αποτελεί βασική αρχή της εξΑΕ και ουσιαστική προϋπόθεση για να επιτευχθούν τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα.

Ερώτηση 2: Σε ποιον βαθμό θεωρείτε ότι υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία;

Y3: «Η αλληλεπίδραση ευνοείται από το γεγονός ότι αισθάνονται πιο ελεύθεροι για να εκφραστούν. Το «αρνητικό» είναι ότι αισθάνονται ότι δεν υπάρχει «συνεχής» ροή στον διάλογο, δηλαδή δυνατότητα πιο ενεργούς απάντησης».

Y5: «Σε υψηλό βαθμό παρατηρείται αλληλεπίδραση, αρκεί να αξιοποιούνται συμμετοχικές ενεργητικές τεχνικές».

Y7: «Μερικοί επιλέγουν να είναι σιωπηλοί. Αυτό το στοιχείο δεν είναι αρνητικό. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να το εκτιμήσει και να αξιοποιήσει τη σιωπηρή στάση ή την ενεργητική ακρόαση και να την μετατρέψει σε συμμετοχή. Συνήθως συμμετέχουν οι πιο εξοικειωμένοι ή οι πιο γνωστοί ανάμεσά τους».

Y8: «Μπορεί και ναι, μπορεί και όχι. Επιθυμία για αλληλεπίδραση θα υπάρχει όσο ο εκπαιδευτής είναι ενθαρρυντικός, υποστηρικτικός και οργανωμένος».

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων προκύπτει πως η αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία αναπτύσσεται εφόσον ο εκπαιδευτικός έχει οργανώσει με τέτοιο τρόπο τη διδασκαλία του έτσι ώστε να εμπλέξει βιωματικά και συμμετοχικά τους σπουδαστές σε αυτή. Προς αυτή την κατεύθυνση χρειάζεται ο ίδιος να ενθαρρύνει τους σπουδαστές και με τις κατάλληλες ενεργητικές τεχνικές, να τους ενεργοποιεί και να τους παρωθεί να συμμετέχουν, να τους δίνει χρόνο και ευκαιρίες εξοικείωσης με τα ψηφιακά εργαλεία, να τους προσφέρει ευκαιρίες αλληλεπίδρασης και αποτελεσματικής ανατροφοδότησης όπως στη συμβατική έτσι και στην ηλεκτρονική τάξη ή ακόμα περισσότερο σε αυτήν.

4.2 Δυσκολίες στην εφαρμογή της εξΑΕ

Η αναστολή της διαζώσης λειτουργίας των εκπαιδευτικών οργανισμών και η μεταφορά της εκπαιδευτικής διαδικασίας εξ αποστάσεως είναι λογικό να επέφερε και δυσκολίες τις οποίες κλήθηκαν άλλοτε ευκολότερα κι άλλοτε δυσκολότερα να αντιμετωπίσουν

διδάσκοντες και διδασκόμενοι. Αυτά τα εμπόδια και τις δυσκολίες διερευνά και η επόμενη ερώτηση.

Ερώτηση: Υπήρξαν δυσκολίες κατά τη μεταφορά της εκπαιδευτικής διαδικασίας εξ αποστάσεως;

Y1: *«Αρχικά υπήρξε μια αμηχανία και δυσκολίες των φοιτητών να συνδεθούν, να συνηθίσουν το εργαλείο τηλεδιασκέψεων, αλλά εντάζει.»*

Y8: *«Κάποιοι ήταν με κινητά, κάποιοι δε γνώριζαν την πλατφόρμα και τις δυνατότητές της. Κάποιοι χρειάζονται λεπτομερείς οδηγίες και υποστήριξη, κάποιοι άλλοι όχι τόσο.»*

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων γίνεται κατανοητό πως οι δυσκολίες που υπήρξαν κατά τη μεταφορά της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης οφείλονταν κυρίως στην έλλειψη εξοικείωσης με την πλατφόρμα και τον χειρισμό της. Τα πρώτα μαθήματα είχαν χαρακτήρα εξάσκησης με τη λειτουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμας, καθώς και με τα εργαλεία της, όπως κάμερα, ήχο, chat, διαμοιρασμό οθόνης.

4.3 Εκπαιδευτικές τεχνικές

Οι εκπαιδευτικές τεχνικές συμβάλλουν στο μετασχηματισμό των στόχων σε δράση και ταυτόχρονα αποτελούν το μέσο για την επίτευξη των μαθησιακών στόχων. Στην έκτακτη και εσπευσμένη εφαρμογή της εξΑΕ υπήρξε ο κίνδυνος επιστροφής σε δασκαλοκεντρικές εκπαιδευτικές επιλογές κυρίως λόγω άγνοιας και ανασφάλειας των διδασκόντων. Υπό το πρίσμα αυτό τέθηκε η επόμενη ερώτηση.

Ερώτηση: Μπορούν να αξιοποιηθούν μαθητοκεντρικές εκπαιδευτικές τεχνικές σε τηλεδιασκέψεις στο πλαίσιο της εξΑΕ;

Y1: *«Σε ένα βαθμό μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές, καθώς συνάδουν με τα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευόμενων και τον τρόπο που αυτοί μαθαίνουν αποτελεσματικά. Συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Ωστόσο μπορούν και τα εργαλεία της πλατφόρμας να αξιοποιηθούν. Χρειάζεται συνεχής επαφή με την πλατφόρμα και κατάλληλες επιλογές σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή.»*

Y4: *«Σίγουρα δεν είναι στον ίδιο βαθμό με τις δια ζώσης διδασκαλίες. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι ομάδες εργασίας, ο καταγισμός ιδεών, η μελέτη περίπτωσης, η συζήτηση, οι ερωτήσεις-απαντήσεις, η προσομοίωση και το παιχνίδι ρόλων.»*

Υ6: «Μπορούν και θα πρέπει να αξιοποιηθούν. Απαιτείται όμως οργάνωση από τη μεριά του εκπαιδευτή. Χρειάζονται επιμορφώσεις, αλλά περισσότερο είναι αναγκαία η συχνή χρήση της πλατφόρμας»

Υ7: «Ασφαλώς και υπάρχει η δυνατότητα, απαιτείται όμως καλύτερη οργάνωση και προσεκτική προετοιμασία. Ορισμένα ζητήματα που λύνονται εύκολα στη διά ζώσης επικοινωνία, χρειάζονται μεγαλύτερη προσοχή. Το στοιχείο του «αυθόρμητου» προκύπτει δυσκολότερα αλλά στο πλαίσιο μιας καλά σχεδιασμένης τηλεδιάσκεψης υπάρχει δυνατότητα συμμετοχής και αξιοποίησης του βιωματικού στοιχείου (αυτο-έκφραση, συνεργασία ομάδων που απαρτίζονται από μέλη που βρίσκονται σε διαφορετικούς τόπους, εξάλειψη της «απόστασης» μέσω της επίκλησης της πραγματικότητας που αφορά τον ένα ή τον άλλο τόπο κ.λπ.)».

Από τις απόψεις που διατύπωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα γίνεται κατανοητό πως η τηλεδιάσκεψη ως τεχνολογικό εργαλείο μπορεί να προσφέρει το πλαίσιο για την ανάπτυξη ενός μαθητοκεντρικού μοντέλου διδασκαλίας στο πλαίσιο του οποίου οι εκπαιδευόμενοι με κατάλληλη καθοδήγηση μπορούν να αναπτύξουν όχι μόνο γνωστικές δεξιότητες, αλλά και ψηφιακές. Οι εκπαιδευόμενοι θεωρούν πως μπορούν σε υψηλό βαθμό να χρησιμοποιηθούν από τους διδάσκοντες συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές, καθώς συνάδουν με τα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευόμενων και τον τρόπο που αυτοί μαθαίνουν αποτελεσματικά.

4.4 Επαγγελματική ανάπτυξη διδασκόντων

Η επαγγελματική ανάπτυξη των διδασκόντων σε θέματα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης προκύπτει ως αναγκαιότητα, ιδιαίτερα σε θέματα σχετικά με την ποιότητα και αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως διδασκαλίας.

Ερώτηση: Ποιες συμπληρωματικές προτάσεις, με βάση την εμπειρία σας, θα διατυπώνατε προκειμένου να βελτιώνεται και να είναι πιο αποτελεσματική η εξ αποστάσεως διδασκαλία;

Υ2: «Οι εκπαιδευτές, που συμμετέχουν σε αυτήν, απαραίτητο είναι να έχουν κατάλληλη επιμόρφωση και να είναι εξοικειωμένοι με τις δυνατότητες και τα εργαλεία του συστήματος της τηλεδιάσκεψης».

Υ5: «Όλοι οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν επιμορφωθεί για να συμμετέχουν. Κυρίως οι εκπαιδευτές, που είναι αυτοί που θα δώσουν τον ρυθμό στην τηλεδιάσκεψη».

Υ6: «Χρειάζεται να γίνει επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τη χρήση εξ αποστάσεως τεχνικών που έχουν πιο μαθητοκεντρική προσέγγιση. Η αποτελεσματικότητα

μίας e- τάξης θα είχε ενδιαφέρον εφόσον μπορούν να γίνουν όλα όσα γίνονται και στη διαζώσης διδασκαλία».

Y8: «Χρειάζεται μια εκπαίδευση των συμμετεχόντων. Η τήρηση των κανόνων ως προς τη συμμετοχή μπορεί να βοηθήσει αποφασιστικά την τηλεδιάσκεψη να γίνει αποτελεσματική. Επίσης, βοηθά η ανάπτυξη της νοοτροπίας ότι κάθε συμμετέχων είναι αυτόνομος, ανεξάρτητα από τον τόπο από τον οποίο συνδέεται».

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα γίνεται αντιληπτό πως η αλληλεπίδραση του εκπαιδευτή με τους συμμετέχοντες αλλά και των συμμετεχόντων μεταξύ τους βοηθά στην ουσιαστική επικοινωνία και στη δημιουργία «ομαδικού κλίματος». Η παρουσία κάποιων τεχνικών προβλημάτων σχετικών με τον ήχο και την εικόνα μπορεί ελαχιστοποιηθεί αν υπάρχει καλό μαθησιακό κλίμα, την ευθύνη για τη δημιουργία του οποίου έχει κατά κύριο λόγο ο εκπαιδευτής. Η διαρκής επιμόρφωση και εξοικείωση με το περιβάλλον της πλατφόρμας τηλεδιάσκεψης αφορά τόσο τους εκπαιδευτές όσο και τους εκπαιδευόμενους.

Ερώτηση: Σε ποιον βαθμό θεωρείτε ότι οι εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι καλά καταρτισμένοι στη χρήση των σύγχρονων τεχνολογιών, προκειμένου να συμμετέχουν σε εξ αποστάσεως διδασκαλία;

Y1: «Σίγουρα υπάρχουν θέματα, αλλά μπορεί να υπάρξουν οι κατάλληλες επιμορφώσεις. Να μπορεί (ο εκπαιδευτικός) να καθοδηγήσει την ομάδα με ήρεμο τρόπο και να δώσει λύσεις στα προβλήματα που ανακύπτουν με ψυχραιμία και αυτοπεποίθηση.»

Y2: «Θα πρέπει οι εκπαιδευτές να είναι εξοικειωμένοι στη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών για να μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε οποιαδήποτε πλατφόρμα. Άλλωστε κάθε πλατφόρμα έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά και λειτουργίες. Η άρτια και σαφής μετάδοση και λήψη των λεκτικών και μη λεκτικών μηνυμάτων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την άρτια επικοινωνία, η οποία είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία της εκπαιδευτικής διαδικασίας.»

Y5: «Θα πρέπει να έχουν βασικές δεξιότητες και να μην φοβούνται να χρησιμοποιήσουν την πλατφόρμα. Επίσης θα πρέπει να έχουν πολύ καλές γνώσεις εξ αποστάσεως μεθοδολογίας εκπαίδευσης όπως και των αρχών εκπαίδευσης ενηλίκων».

Y7: «Κάθε φορά οι πλατφόρμες ανανεώνονται και ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι γνώστης των αλλαγών και όσο το δυνατόν περισσότερων εργαλείων. Το θέμα είναι πως θα ενσωματώσει τις λειτουργίες στη διδασκαλία. Το ζητούμενο είναι η γνώση της ενσωμάτωσης των τεχνολογιών που χρησιμοποιούνται κάθε φορά, παρά η καλή γνώση των νέων τεχνολογιών γενικώς».

Από τις απόψεις που διατύπωσαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα γίνεται αντιληπτό πως για την επιτυχή υλοποίηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας απαιτείται ολοκληρωμένος μαθησιακός σχεδιασμός, ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τη σωστή χρήση της πλατφόρμας όσο και την αξιοποίηση της μεθοδολογίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Προκειμένου να βελτιωθεί και να γίνει πιο αποτελεσματική η διαδικασία της τηλεδιάσκεψης ως εκπαιδευτικού εργαλείου είναι αναγκαία η διαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων τόσο στη σωστή χρήση και αξιοποίηση της πλατφόρμας, όσο και στην αξιοποίηση μαθητοκεντρικών προσεγγίσεων.

Από την παρατήρηση προέκυψε ότι τα θετικά σημεία που αναδεικνύονται μέσα από το περιβάλλον της τηλεδιάσκεψης είναι η πολύ καλή χρήση των νέων τεχνολογιών, η προσαρμοστικότητα και ευελιξία της μαθησιακής διαδικασίας στις ανάγκες των σπουδαστών, η καλύτερη κατανόηση του γνωστικού αντικείμενου μέσω της χρήσης συμμετοχικών – βιωματικών τεχνικών, η ενίσχυση των κινήτρων των μαθητών για μάθηση, η προώθηση της συνεργατικότητας και της διεπιστημονικής μάθησης, η υπέρβαση χωρικών και χρονικών εμποδίων και οι ευκαιρίες για πληροφόρηση και μάθηση. Στον αντίποδα, τα αρνητικά σημεία που καταγράφονται είναι το άγχος, η επιφυλακτικότητα και η ανασφάλεια για τη συμμετοχή σε ομάδες, χρήση και αξιοποίηση της πλατφόρμας.

Συζήτηση / Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας διαπιστώθηκε μέσω συνεντεύξεων και παρατήρησης πως για να υλοποιηθεί αποτελεσματικά η εξ αποστάσεως διδασκαλία απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο διδάσκων να διαθέτει τόσο τεχνολογικές όσο και παιδαγωγικές γνώσεις και να μπορεί να τις προσαρμόζει κατάλληλα σε περιβάλλον εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης, διαπίστωση που έρχεται σε συμφωνία και με προηγούμενες έρευνες (Armakolas & Panagiotakopoulos, C. (2020); Kanellopoulos, Koutsouba, Giossos, 2021). Οι διδάσκοντες πρέπει να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων τους, να αξιοποιούν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους και να οργανώνουν τη νέα γνώση σύμφωνα με αυτές (McGlynn, 2008). Οι διαπροσωπικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους εκπαιδευτές και στους εκπαιδευόμενους σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της αποτελεσματικής και ποιοτικής διδασκαλίας (MacGrath, 2005). Τώρα πια η τεχνολογία

επιτρέπει δυναμικά και ευέλικτα την ανάπτυξη τέτοιων δεσμών, αρκεί οι εμπλεκόμενοι στην εκπαιδευτική διαδικασία να μπορούν να διαχειριστούν τα ψηφιακά εργαλεία με κατάλληλο τρόπο (Bates, 2019). Ο Bates (2019) αναφέρει πως η γνώση αφορά τόσο σε περιεχόμενο όσο και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Και στην παρούσα έρευνα οι επιμορφούμενοι εξέφρασαν την άποψη ότι χρειάζεται να επιμορφωθούν σε θέματα εξΑΕ και ταυτόχρονα να καλλιεργήσουν ένα φάσμα δεξιοτήτων όπως τις ψηφιακές τους, τις επικοινωνιακές και τις συνεργατικές τους δεξιότητες. Οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες για σχεδιασμό και υλοποίηση εξ αποστάσεως μαθημάτων στο πεδίο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα αυξηθούν τα επόμενα χρόνια και οι διδάσκοντες θα χρειαστεί να αξιοποιήσουν στη διδασκαλία τους ηλεκτρονικά περιβάλλοντα μάθησης (Hrtoňová, Kohout, Rohlíková & Zounek, 2015). Σε κάθε περίπτωση, είτε δια ζώσης είτε εξ αποστάσεως, οι εκπαιδευτικοί οφείλουν να διαμορφώνουν μαθησιακά περιβάλλοντα ποιοτικά και αποτελεσματικά για τους εκπαιδευόμενους τους (Bates, 2021) και ο τρόπος για να το κάνουν αυτό με αποτελεσματικό τρόπο είναι να γνωρίσουν και να εξοικειωθούν με καλές πρακτικές (Bates, 2019).

Σχετικά με το **πρώτο ερευνητικό ερώτημα** παρατηρήθηκε από τους διδάσκοντες μια σχετική δυσκολία στην προσαρμογή της διδασκαλίας τους από περιβάλλον δια ζώσης διδασκαλίας και μάθησης σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Οι αρχικές δυσκολίες αντιμετωπίστηκαν αποτελεσματικά με την πάροδο του χρόνου καθώς υπήρξε συνεχής βελτίωση και εξοικείωση των διδασκόντων όχι μόνο με την πλατφόρμα διδασκαλίας του μαθήματος, αλλά και με τον εξ αποστάσεως σχεδιασμό του μαθήματος. Στο νέο, εξ αποστάσεως, εκπαιδευτικό περιβάλλον ο εκπαιδευτικός έπρεπε να συντονίσει, να κατευθύνει, να οργανώσει και να υποστηρίξει την ομάδα των συμμετεχόντων, να αξιοποιήσει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό όλα τα εργαλεία που η πλατφόρμα προσέφερε.

Σχετικά με το **δεύτερο ερευνητικό ερώτημα** υπήρξαν δυσκολίες τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των φοιτητών ως προς την σωστή αξιοποίηση του περιβάλλοντος της πλατφόρμας, όπως για παράδειγμα η σύνδεση με το διαδίκτυο, το πάγωμα της εικόνας, η συμμετοχή πολλών ανοικτών μικροφώνων, η συμμετοχή από κινητές συσκευές, η έλλειψη της γνώσης χρήσης της πλατφόρμας. Χρειάζόταν να δοθεί ο απαραίτητος χρόνος στους εκπαιδευόμενους έτσι ώστε να υπάρξει εξοικείωση με το νέο περιβάλλον. Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το επίπεδο γνώσης και χρήσης τόσο του διαδικτύου όσο και του ηλεκτρονικού υπολογιστή είναι σύνηθες πρόβλημα στην εξΑΕ

και αποτελεί σημαντικό παράγοντα που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό, οργάνωση και υλοποίηση κάθε διδακτικής παρέμβασης.

Σχετικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα κατά τη διάρκεια των εκπαιδευτικών συναντήσεων μετασηματίστηκε το πλαίσιο διδασκαλίας και μάθησης καθώς και οι ρόλοι μεταξύ εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων. Αναπτύχθηκαν μέσα από την επικοινωνία τόσο των διδασκόντων όσο και των εκπαιδευόμενων στρατηγικές διαρκούς αναστοχασμού και ανατροφοδότησης σχετικά με τις τάσεις και τις αντιλήψεις των νέων διαδικασιών διδασκαλίας, μάθησης και αξιολόγησης. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε πως οι εκπαιδευτικοί προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικά τα εργαλεία της πλατφόρμας προκειμένου να οδηγηθούν σε πιο μαθητοκεντρικές μαθησιακές επιλογές και τεχνικές διδασκαλίας. Αξίζει να αναφερθεί η διαρκής προσπάθεια από τους εκπαιδευτικούς για τη δημιουργία ομάδων μεταξύ των εκπαιδευόμενων, καθώς και η επιμονή στη χρήση της κάμερας προκειμένου να διαμορφωθεί κλίμα άμεσης επικοινωνίας. Η λειτουργία ομάδων επιτεύχθηκε αρχικά με τη χρήση καναλιών και στη συνέχεια με την αξιοποίηση της δυνατότητας που παρείχε η πλατφόρμα την δημιουργία των breakout rooms. Με αυτή τη λειτουργία σχηματίστηκαν μικρές ομάδες εργασίας και αναπτύχθηκε σε σημαντικό βαθμό αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων στη μαθησιακή διαδικασία. Παράλληλα μέσα από τη όλη διαδικασία οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να αναπτύξουν σε υψηλό βαθμό ήπιες δεξιότητες, όπως συνεργασίας, ενεργητικής ακρόασης, επίλυσης προβλημάτων.

Σχετικά με το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα από την έρευνα διαπιστώθηκε πως όλοι οι διδάσκοντες επιθυμούν να επιμορφωθούν συστηματικά στη μεθοδολογία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς και στην αξιοποίηση των παιδαγωγικών της εργαλείων για να μπορούν να σχεδιάζουν και να υλοποιούν με αποτελεσματικό τρόπο τη διδασκαλία τους. Θεωρούν αναγκαία την επιμόρφωσή τους καθώς δεν τους είχε δοθεί μέχρι τώρα η δυνατότητα αξιοποίησης σύγχρονων διδακτικών εργαλείων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Επίσης θεωρούν πως μέσα από τη διαδικασία επιμόρφωσής τους στη διδακτική αξιοποίηση σύγχρονων εργαλείων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης θα υποστηριχθεί η επαγγελματική τους ανάπτυξη, καθώς θα τους δοθεί η ευκαιρία να καλλιεργήσουν δεξιότητες που απαιτούνται σε περιπτώσεις μάθησης και διδασκαλίας σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μικρό αριθμό διδασκόντων στο Π.Ε.ΣΥ.Π. της ΑΣΠΑΙΤΕ με αποτέλεσμα τα ευρήματά της να μην μπορούν να γενικευθούν για το σύνολο των διδασκόντων της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε., ούτε για το σύνολο των διδασκόντων στην

τριτοβάθμια εκπαίδευση. Όμως, από τα ευρήματα της έρευνας αποτυπώνονται κυρίαρχες τάσεις και αναδεικνύονται θέματα που μπορούν να αξιοποιηθούν στην επαγγελματική ανάπτυξη των διδασκόντων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μέσω καλών εκπαιδευτικών πρακτικών. Προφανώς απαιτείται περαιτέρω έρευνα τόσο σε ζητήματα που αφορούν τις εφαρμογές της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, όσο και σε θέματα που σχετίζονται με την επαγγελματική ανάπτυξη των διδασκόντων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα εξ αποστάσεως διδασκαλίας και μάθησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Armakolas, S., Griva, A. & Papathanasiou, M. (2020). Teaching approaches and perspectives in online learning environments. *Educ@tional circle*, 8(3), 363-376.
- Armakolas, S. & Panagiotakopoulos, C. (2020). Distance learning through videoconferencing: the effects of technological factors. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 16(1), 22-43. [In Greek].
- Armakolas, S., Panagiotakopoulos, C., & Karatrantou, A. (2018). Teleconference in support autonomous learning. *European Journal of Open, Distance and e-Learning*, 21(2): 27-43.
- Armakolas, S., Panagiotakopoulos, C. & Magkaki, F. (2018). Interaction and Effectiveness – Theoretical Approaches in a Teleconference Environment. *International Journal of Sciences* 09(2018):21-26.
- Αρμακόλας, Σ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., & Φραγκούλης, Ι. (2014). Η εξ αποστάσεως διδασκαλία μαθημάτων μεταξύ παραρτημάτων της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. με αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας Flashmeeting. Στα *Πρακτικά του 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση»*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σελ. 451-458.
- Αρμακόλας, Σ., Παναγιωτακόπουλος, Χ., & Φραγκούλης, Ι. (2019). Ο εκπαιδευτικός σχεδιασμός της τηλεδιάσκεψης με χρήση και αξιοποίηση συμμετοχικών – βιοματικών τεχνικών. Στα *Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου στην Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση «Διαμορφώνοντας από κοινού το μέλλον της εκπαίδευσης»* 10, 140-149.
- Bates, T. (2019). *Teaching in a Digital Age – Second Edition: Guidelines for designing teaching and learning*. Retrieved on 9 March, 2021 from <https://pressbooks.bccampus.ca/teachingindigitalagev2/>.
- Bates, T. (2021). *Research showing that virtual learning is less effective than classroom teaching – right?* <https://www.tonybates.ca/2021/08/26/research-showing-that-virtual-learning-is-less-effective-than-classroom-teaching-right/>.
- Biggs, J. (1989). Approaches to the Enhancement of Tertiary Teaching. *Higher Education Research & Development*, Vol 8(1), 7-25. Retrieved on 18 September,

- 2017 from <http://www-tandfonline-com.proxy.eap.gr/doi/pdf/10.1080/0729436890080102>.
- Biggs, J. (2001). The reflective institution: Assuring and enhancing the quality of teaching and learning. *Higher Education*, Vol 41(3), 221-238. Retrieved on 17 September, 2017 from <https://link-springer-com.proxy.eap.gr/content/pdf/10.1023%2FA%3A1004181331049.pdf>.
- Boelens, R., De Wener, B., & Voet, M. (2017). Four key challenges to the design of blended learning: a systematic literature review. *Educational Research Review*, Vol 22, 1-18. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1747938X17300258>.
- Canell, P. & Gilmour, A. (2013). *Staff: enhancing teaching. Final project report. The Open University in Scotland*. Glasgow: QAA Scotland. Retrieved from <http://search.open.ac.uk/public/search/results?q=academic%20related%20staff>.
- Clavert, M., Lofstrom, E. & Nevgi, A. (2015). Pedagogically aware academics' conceptions of change agency in the fields of science and technology. *International Journal of Academic Development*, Vol 20(3), 252-265. Retrieved from <http://www-tandfonline-com.proxy.eap.gr/doi/pdf/10.1080/1360144X.2015.1064430>.
- Er, E., Özden, M., & Arifoglu, A. (2009). A blended e-learning environment: A model proposition for integration of asynchronous and synchronous e-learning. *International Journal of Learning*, 16(2), 449-460.
- Eteokleous, N. (2022). Blended Learning Pedagogical Framework for Conventional Programs of Study in Higher Education. *Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 11(1A), 40-53.
- Felder, R. M. & Brent, R. (1996). Navigating the bumpy road to student-centered instruction. *College Teaching*, Vol 44, 43-47. Retrieved from <http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Papers/Resist.html>.
- Goga, M. & Goga, N. (2007). The role of the tutor in e-learning. In A. Lionarakis (Ed.) *4th International Conference on Open and Distance Learning: Forms of Democracy in Education: Open Access and Distance Education*, Αθήνα, 23-25 Νοεμβρίου (Vol A, 120-127). Αθήνα: Προπομπός.
- Hrtoňová, N., Kohout, J., Rohlíková, L., Zounek, J. (2015). Factors influencing acceptance of e-learning by teachers in the Czech Republic. *Computers in Human Behavior*, 51, 873-879.
- Kanellopoulos, A., Koutsouba, M., Giossos, Y. (2021). Proposition for the Introduction of the Concept Telemathesis in Videoconferencing in Distance Education" *European Journal of Open, Distance and E-Learning*, vol.23, no.2, pp.83-98. <https://doi.org/10.2478/eurodl-2020-0012>
- Khoo, H. C. S. & Idrus, R. E. (2004). A Study of Quality Assurance Practices in the University Sains Malaysia (USM), Malaysia. *Turkish Online Journal of Distance Education (TOJDE)*, 5(1). Retrieved from <http://tojde.anadolu.edu.tr/volume-5-issue-1-year-2004.html>.

- Kirkpatrick, D. (2005). *Quality Assurance in Open and Distance Learning*. Knowledge Series. Commonwealth of Learning (COL). Retrieved from http://www.col.org/SiteCollectionDocuments/KS2005_Q
- Knight, P., Tait, J. & York, M. (2006). The professional learning of teachers in higher education. *Studies in Higher Education*, Vol 31(3), 319-339. Retrieved from <http://www-tandfonline-com.proxy.eap.gr/doi/pdf/10.1080/03075070600680786>.
- MacBeath, J. (2001). *Η Αυτοαξιολόγηση στο Σχολείο: Ουτοπία και Πράξη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- MacGrath, M. (2005). Beyond behaviour management: manage or motivate? *Education Review*, 19(1).
- Martin, F., Budhrani, K., Kumar, S. & Ritzhaupt, A. (2019). Award-winning faculty online teaching practices: Roles and competencies. *Online Learning*, 23(1), p.184-205. DOI:10.24059/olj.v23i1.1329.
- McGlynn, A. P. (2008). Millennials in College: How Do We Motivate Them?. *Education Digest: Essential Readings Condensed for Quick Review*, 73(6), 19-22.
- Panagiotakopoulos, C., Tsiatsos, T., Lionarakis, A. & Tzanakos, N. (2013). Teleconference in support of distance learning: Views of educators. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 9(1), 5-18.
- Papalamprakopoulos, P. (2020). Teaching in distance education. The role of the Teacher (full text in Greek). *Academia*, (20-21), 218-233. doi:<https://doi.org/10.26220/aca.3450>
- Thomas, L. (2002). Student retention in higher education: the role of institutional habitus. *Journal of Education Policy*, Vol 17(4), 423-442. Retrieved on 4 August, 2017 from <http://www-tandfonline-com.proxy.eap.gr/doi/pdf/10.1080/02680930210140257>.
- Αρμακόλας, Σ., Παναγιωτακόπουλος, Χ. & Φραγκούλης, Ι. (2014). Η εξ αποστάσεως διδασκαλία μαθημάτων μεταξύ παραρτημάτων της Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε. με αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας Flashmeeting. Στα *Πρακτικά του 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνιών στην Εκπαίδευση»*, Πανεπιστήμιο Κρήτης, σελ. 451-458.
- Ζαβλανός, Μ. (2003). *Η Ολική Ποιότητα στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Ιωακειμίδου, Β. (2016). Συνέντευξη με την καθηγήτρια Diana Laurillard. *Open Education: The Journal for Open and Distance Education Technology*, 12(1), σσ. 127-135). Ανακτήθηκε από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/10234>.
- Ιωακειμίδου, Β. & Λιοναράκης, Α. (2017). Η διασφάλιση και διαρκής βελτίωση της ποιότητας στην εξ αποστάσεως πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Τάσεις και προσανατολισμοί. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 13(2), 124-139.
- Ιωακειμίδου, Β. (2018). *Η διασφάλιση της ποιότητας στη διδασκαλία και μάθηση: εφαρμογές στην πολυμορφική εξ αποστάσεως εκπαίδευση*. Διδακτορική διατριβή, ΕΑΠ.

- Κεσκινίδου, Α., & Παπαδημητρίου, Σ. (2022). Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μέσο επαγγελματικής ανάπτυξης εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Πρακτικά 11^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές*, 26-28 Νοεμβρίου, 2021(Τ.6(Α), σσ. 75-98. Ανακτήθηκε από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/download/3384/3638>.
- Κιουλάνης, Σ. (2018). *Ψηφιακή παιδαγωγική: Δημιουργική σκέψη, αλληλεπίδραση και κοινωνικές διεργασίες σε διαδικτυακά περιβάλλοντα μάθησης*. Δράμα, εκπ@ιδευτικός κύκλος. Ανακτήθηκε από: <http://www.kioulanis.gr/images/978-618-81545-9-9.pdf>.
- Λιοναράκης, Α. & Βαβουράκη, Α. (2005). Διαρκής εξ Αποστάσεως Επιμόρφωση του Ακαδημαϊκού Προσωπικού – η Περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.). *3rd International Conference on Open and Distance Learning: Applications of Pedagogy and Technology*, Πάτρα, 11-13 Νοεμβρίου (Vol A, σσ. 259-272). Αθήνα: Προπομπός.
- Ματσαγγούρας, Η. (2012). Χαιρετισμός από τον Πρόεδρο του ΜΔΔΕ, Καθηγητή κ. Ηλία Ματσαγγούρα. Στο Τριλιανός, Α., Κουτρομάνος, Γ. & Αλεξόπουλος, Ν. (Επιμ.) *Η Ποιότητα στην Εκπαίδευση: Τάσεις και Προοπτικές*, Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου (Α΄ Τόμος, σσ. 25-26). Αθήνα: ΕΚΠΑ, ΠΤΔΕ.
- Μποτζάκη, Α. & Μαυροειδής, Η. (2007). Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Πολυμορφικού Υλικού για Ανοικτή εξ Αποστάσεως Επιμόρφωση και «Συμφιλίωση» των Εκπαιδευτικών απέναντι στις Νέες Τεχνολογίες: Αλλαγή Στάσεων και Απόκτηση Βασικών Δεξιοτήτων. Στο Λιοναράκης, Α. (Ed.) *4th International Conference in Open and Distance Education: Forms of Democracy in Education: Open Access and Distance Education* (Vol. A, σσ. 485-495). Αθήνα: Προπομπός.
- Παναγιωτακόπουλος, Χ. & Σαρρής, Μ. (2015). *Η εκπόνηση μιας επιστημονικής εργασίας με τη χρήση των ΤΠΕ: Μία ολοκληρωμένη προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος ΙΩΝ. ISBN: 978-960-508-179-9.
- Παπαδημητρίου, Σ. & Λιοναράκης, Α. (2013). Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι και Ανοικτά Μαθήματα στην Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.) *Πρακτικά του 7ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, Αθήνα (Τόμ. 2, σσ. 237-252). Ανακτήθηκε από <http://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/583/562>
- Παπαδημητρίου, Σ. & Λιοναράκης, Α. (2016). Συγκριτική Μελέτη Ευρημάτων Μελετών Περίπτωσης σχετικά με την Επαγγελματική Ανάπτυξη του Καθηγητή Συμβούλου στην εξ Αποστάσεως Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση. *Open Education: The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology* (Τόμ. 12(1), σσ. 42-59). Ανακτήθηκε από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/issue/view/605/showToc>
- Παπαδημητρίου, Σ., (2014). *Ο ρόλος των διδασκόντων και η ανάπτυξη μηχανισμού υποστήριξης τους σε περιβάλλον Συνεργατικής Μάθησης στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* (διδαστορική διατριβή). Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε από <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/38040>

- Παπακωνσταντίνου, Π. (1993). *Εκπαιδευτικό έργο και αξιολόγηση στο σχολείο*. Αθήνα: έκφραση.
- Rogers, A. (2000). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. Μετάφραση: Τόμπρου Μ., Παπαδοπούλου Μ. Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Σταμέλος, Γ., Δακοπούλου, Α. (2007). *Η διατριβή στις κοινωνικές επιστήμες. Από τον σχεδιασμό στην υλοποίηση*. Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Σταμπολτζή, Α., Γιαννούλας, Α. & Καλαματιανός, Α. (2020). Η εμπειρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης φοιτητών με μαθησιακές δυσκολίες ή αναπηρία στην περίοδο του COVID-19: Μια πιλοτική έρευνα. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 9(1), 140-157. doi:<https://doi.org/10.12681/hjre.24497>
- Φασούλης, Κ. (2016). Η επαγγελματική ανάπτυξη των ηγετικών στελεχών της εκπαίδευσης. Από τη θεωρητική γνώση στην εμπειριστατωμένη πρακτική άσκηση. Οι μέθοδοι του mentoring και του coaching. Στο Κ. Φασούλης, Γ. Ρουσσάκης, Α. Σαμαρά, Ε. Φυριπής & Γ. Πασιάς (Επιμ.), *Ανιχνεύοντας το Εκπαιδευτικό Τοπίο: Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Δημήτρη Μ. Ματθαίου* (σσ. 511-528). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Φραγκούλης, Ι., & Ανάγνου, Ε. (2014). Απόψεις εκπαιδευτικών σε σχέση με την αξιοποίηση βιωματικών συμμετοχικών εκπαιδευτικών τεχνικών στο πλαίσιο συμμετοχής τους σε επιμορφωτικά προγράμματα. *Επιστημονικό Εκπαιδευτικό Περιοδικό «εκπ@ιδευτικός κύκλος»* σελ. 49-64, Τόμος 2.
- Φραγκούλης, Ι., & Αρμακόλας, Σ. (2019). Η συμβολή της εξΑΕ στο πεδίο της Πανεπιστημιακής Παιδαγωγικής με στόχο τη διασφάλιση της ποιότητας. Στα *Πρακτικά του 10ου Διεθνούς Συνεδρίου στην Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση* 10, 1-9.
- Φραγκούλης, Ι., & Καρατράντου, Α. (2009). Διερεύνηση απόψεων εκπαιδευτικών επαγγελματικών λυκείων Πάτρας ως προς τη χρήση των βιωματικών εκπαιδευτικών τεχνικών κατά την άσκηση του διδακτικού τους έργου. Στο *συλλογικό τόμο: Η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης*, Σελ.755, Αθήνα.
- Χρίστου, Κ. (2014). *Οι προκλήσεις για το δημόσιο Πανεπιστήμιο*. Ομιλία στην Ημερίδα του Γραφείου Παιδείας Κ.Ε. ΑΚΕΛ με θέμα Δημόσιο Πανεπιστήμιο υπό απειλή, 17 Σεπτεμβρίου 2014, Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Ιστοσελίδα: ΑΣΠΑΙΤΕ (2020). [Κανονισμός](#).